

KADHAFI UTÁN – A LÍBIA ELŐTT ÁLLÓ POLITIKAI KIHÍVÁSOK

Háló Krisztián
okleveles politológus
halokrisztian@gmail.com

Moammer Kadhafi – egy név, amely azoknak is ismerős, akik soha nem foglalkoztak behatóbban országga történetével. Azzal az országgal, mely a 2011-es évvel bezárólag 42 éven keresztül állt irányítása alatt, és amely Észak-Afrikában, a Földközi-tenger déli partján, Egyiptom és Tunézia között terül el. Líbia közelebb van hozzánk, mint sokan gondolták volna. Gróf Almásy László (1895-1951), utazó, felfedező és Afrikakutató például legfontosabb sikereit a Líbiai-sivatagban érte el. (Gábris, 2009: 32-45. o.) Líbia tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetének, az Afrikai Uniónak, az OPEC-nek (Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezete), az Arab Ligának és az OAPEC-nek (Olaj-exportáló Arab Országok Szövetsége) is, hogy csak a fontosabbakat említsük. Kőolajban és földgázban rendkívül gazdag ország, az OPEC például, világszinten, 7. helyre teszi az országot, a meg-

lévő készletek alapján¹ és aktív külkereskedelmet folytat a globális térben is. Említésre méltó az egykori gyarmattartó országgal, Olaszországgal fennálló kapcsolata. 2008. augusztus 30-án Bengáziban pl. Kadhafi jelentős paktumot kötött Silvio Berlusconi, akkori olasz miniszterelnökkel. A megállapodás, a líbiai, vagy sok esetben Líbián keresztül Olaszországba tartó pl. somáliai menekültek egyszerűsített hazatoloncolásán és az Olaszország felé irányuló migráció elleni küzdelmen kívül (Laufer, 2011) figyelemreméltó gazdasági és politikai aspektusokat is tartalmazott. Olaszország befektetések formájában, jóvátétel fizetésére tett ígéretet Líbiának (25 éven át, évi 200 millió dollár, vagyis összesen 5 milliárd dollár értékben). A befektetések az olaszok olajipari érdekeltségeinek (Desiderio, 2009) kiterjesztésén kívül, jelentős infrastrukturális fejlesztéseket is jelentet-

Moammer Kadhafi az 1975-ös kampaljai Afrika Egységsszervezet csúcsertekezletén

Forrás: <http://ourwikiworld.blogspot.hu/2011/02/gaddafis-42-years-in-power.html>

tek Líbia számára. Az olasz befektetések keretében, egyebek között, tervbe lett véve egy autópálya építése a líbiai tengerpart mentén, amely összekötné Líbiát a szomszédos Egyiptommal és Tunéziával. Az olasz kormány támogatásával lakóházak építését tervezték, líbiai diákok ösztöndíjat kaptak olasz egyetemekre, és nyugdíj folyósítását kezdték meg azon líbiaiak számára, akiket a gyarmati időszakban telepített aknáknak csonkítottak meg.

Ez utóbbi olasz vonalon keresztül kerültem én is közelebbi kapcsolatba Líbiával, két évvel ezelőtt. Az első időszakban a már említett olasz-líbiai közleledést vizsgáltam, valamint Kadhafi politikai rendszerét, a dzsamahiriját tanulmányoztam. A dzsamahirija egy fontos szempontból meghatározza a mai Líbiát is: egy olyan politikai rendszer elnevezése volt, melyben az isz-

lám alapelvei olvadnak egybe a szocializmus eszméivel, valamint arab nacionalizmussal, és félig-meddig közvetlen demokráciával. Az iszlám alapelvek ma is fontosak a líbiai politikai elit jelentős része számára, ahogy sajátos magyar párhuzamként azt sem felejtethetjük, hogy a líbiaiak számára egyelőre nehézségeket okoz, hogyan kezeljék az előző rendszer megmaradt és részben még mindig politikai pozíciókat elfoglaló funkcionáriusait.

A 2011-es év eseményei aztán fordulatot hoztak kutatásaim fókuszában. A későbbiek szempontjából is érdemes röviden szólni az Arab Tavasz egyik leglátványosabb eredménnyel járó eseménysoráról. A tüntetők 2011. február 16-án Bengázi utcáira vonultak, és követelték Kadhafi lemondását. A rákövetkező napon – „a Düh Napján” – a tüntetések országsszerte jelentkeztek, és a biz-

tonsági erők valószínűleg Kadhafi utasítására elkezdtek a tömegbe löni. Kezdetben még csak figyelmeztetésképpen nem célzott lövésekkel, de éles lőszerrel. Sajnos ez a helyzet két nap múlva megváltozott, és már 100 fölé emelkedett az áldozatok száma, ráadásul helyi beszámolók szerint a katonaság nehéztüzérséget is bevetett. Február 25-ére már több mint 200 ember vesztette életét az összecsapásokban. Sok kormányhivatalnok lemondott, és a katonaságból nagy számban álltak át a tüntetők oldalára, mert nem értettek egyet a hadsereg bevetésével, a lakosság egy része pedig a menekülést választotta.² Kadhafi azonban nem mondott le, a harcok tovább terjedtek és végül nemzetközi intervencióra is sor került. Március 17-én az ENSZ Biztonsági Tanács (BT) az 1973. számú határozattal elrendelte a líbiai légtér lezárását, megnyitva ezzel az utat a nyugati katonai beavatkozás előtt. (Origo, 2011.03.07) Erről Kadhafi azt állította, hogy egy újabb kolonizáló keresztes háború veszi kezdetét, illetve megköszönte azon országok segítségét, akik tartózkodtak a BT határozatának megszavazásakor, ehhez kapcsolódóan érdekes egy részletesebb pillantást is vetni a szavazás eredményére. A BT tizenöt tagja közül tíz szavazott a légtér lezárása mellett, az állandó tagok közül Oroszország és Kína, a nem állandó tagok közül Németország, India és Brazília tartózkodott. A BT határozathozatalához kilenc támogató szavazat szükséges. Áprilisban Kadhafi fiatalabb fia egyezkedni próbált a felkelőkkel, de végül sem ők, sem apja nem hajlott a kompromisszum felé. A NATO közben átvette az irányítást a légitámadások

felett, amelyek hetekig eltartottak. Segítségükkel a lázadók előre tudtak nyomulni az ország nyugati és keleti felén is. A félreértések elkerülése végett fontos megjegyezni, hogy – hivatalosan – a légitámadások célja a civil lakosság védelme volt és nem Kadhafi megbuktatása. A polgárháború végül ősszel az egykori teljhatalmú vezető bukásával, majd október 20-án bekövetkezett halálával végződött. Az ország felszabadításának hivatalos dátuma október 23. lett (Origo-MTI, 2011.10.23).

Az új helyzetben figyelmemet az új politikai berendezkedés kialakításának kérdései kötötték le leginkább: milyen vallási vagy etnikai csoportjai a társadalomnak tehetnek és tesznek szert vezető szerepre? Milyen törésvonalak kerültek és kerülnek elő Kadhafi bukása után? Milyen nemzetközi példák alapján lehet felépíteni az új politikai struktúrát? A következőkben tehát ezekre a kérdésekre keresem a választ.

„Előttünk van még a legnagyobb kihívás.” (HVG, 2011.09.08) Mahmúd Dzsibril szavai ezek, melyek 2011. szeptember 8-án hangzottak el, ahogy a következő kijelentés is: *„Olyan helyzet van most, amelyben össze kell fognunk és együtt kell maradnunk.”* (u.o.) Figyelmeztette továbbá a rendszer megdöntésében részt vevő erőket, hogy ne kezdjenek *„politikai játszmákba”*. (u.o.)

Jobban össze sem foglalhatta volna az ország aktuális politikai helyzetét. Kadhafi halála után az átmeneti kormány az ország újjáépítésére tudott összpontosítani, azonban egy tény rögtön az elején világossá vált: az iszlamisták befolyása a kormányzásban a líbiai forradalom és polgárháború alatt jelentősen megnőtt.

Legalább annyira, hogy egy politikai pártot alapítsanak, melyre 2012. január 10-én sor is került Reform és Fejlődés Pártja néven, melyet ulemák, vagyis hitvitánók hoztak létre Bengáziban. Vezetője Háled al-Versefáni, a Muszlim Testvériség³ vallási közösség volt tagja. A Muszlim Testvériség közösség részese volt a pártalapításnak, de az új politikai erő – közleménye szerint – nem függ egyetlen csoporttól sem. (MNO, 2012.01.10) Egyelőre ismeretlen, hogy az országon belül lévő vallási rivalizálás, értemezalatrögtönaziszlamisták versus szekularisták szembenállást – amely ráadásul csak az első a sok közül – milyen hatással lesz. Politikai szerveződési szempontból rendkívüli fontosságra tehet szert a kérdés.

A további vizsgálódások megkezdése előtt az ország jelenlegi politikai és törzsi tagolódását érdemes részletesebben megvizsgálni. Ghaffar Hussain a *The Guardian*-ben megjelent írása (Hussain, 2011) alapján, melyben Noman Benotmant⁴ idézi, az országban jelenleg négy fontos politikai erő van jelen: nacionalisták, liberálisok, iszlamisták és szekularisták. A nacionalista tábor messze a legnagyobb a frakciók közül, így Líbia politikai aktivistáinak 40-50%-át (u.o.) tudhatja maga mögött. Ők nagyrészt nem ideológiai szereplők, kiknek célja egy polgári állam alapítása a líbiai kultúrára és demokráciára alapozva. Nincs határozott meggyőződésük az iszlám vallás állambeli szerepéről, viszont a líbiai kultúra szerves részének tekintik. A disszidensek jelentős része, és az előző rendszerben és most is kulcsszerepet betöltők nagy része, mint

Abdel-Salam Jalloud és Musztafa Abd el-Dzsalíl is nacionalista, ráadásul jelenleg ők a legmeghatározóbb politikai szereplők között vannak Líbiában. Mint ilyenek, könnyedén megnyerhetik maguknak a tömegeket létrehozva ezzel egy olyan hatalmi bázist, mellyel a későbbiekben könnyedén uralhatják a politikai színteret.

„Kadhafi vezetése alatt a polgári társadalmat szisztematikusan aláásták, a civil társadalom rendszeres elnyomás alatt volt és a Kadhafival szembeni ellenállásának minden formája gyengévé és törékennyé tette az országot.”

A liberálisok támogatottsága nagyjából 20-25%-ra (u.o.) tehető. Egy nyílt, demokratikus rendszer kiépítését támogatnák, szabad piacgazdasággal. Egy polgári állam létrehozására törekszenek, mely liberális gyökerekkel bír, és ösztönöznék egy olyan társadalom kialakulását, melyben egy szociál-liberális légkör a meghatározó. Miután jelentős részük az előző rendszerben megalapozta anyagi biztonságát és ráadásul – vallási szempontból – a nacionalistákétól jelentősen eltérő politikai rendszert kívánnak kialakítani, a líbiaiak szemében elitistának számítanak, így jóval nehezebben mozgathatják meg a tömegeket. Ez az elitizmus ráadásul a többi politikai csoportosulás számára is népszerűtlen jelöltté teszi őket, egy esetleges koalíciós partner keresése során.

Ott vannak még az iszlamisták, hozzávetőlegesen 20%-os (u.o.) bázissal.

Azonban ők még tovább bonthatóak: dzsihádistákra (2%) (u.o.), szalafistákra (12%) (u.o.) és a Muszlim Testvériség elveit követő politikai iszlamistákra (6%) (u.o.). A dzsihádisták nagy valószínűséggel elidegenítik maguktól a tömegeket, ha egy közvetlen támadással próbálnak hatalomra törni – természetükből fakadó kemény, és durva fellépésük elkerülhetetlenül népszerűtlennek bizonyulna – de arra bármikor képesek, hogy káoszt és zűrzavart keltsenek. Rendíthetetlen hozzáállásukkal ráadásul valószínűtlen, hogy komolyabb eredményeket érjenek el a választásokon vagy, hogy egy koalíció tagjai legyenek, ezért tehát sokkal inkább fenyegetésnek tekinthetők a politikai rendszerre nézve, mintsem komoly politikai versenyzőknek. A dzsihádisták és szalafisták osztoznak azon a jövőképen, hogy a társadalmat egy szigorú és ultra-konzervatív Korán értelmezés alapján kell felépíteni és vezetni, de nem támogatják a terrorizmust és az erőszakot sem. Inkább úgy hiszik, jövőképüket prédikálással, ájtatos vallási neveléssel, az iszlám oktatási rendszer valamint ítélkezés bevezetésével és végső soron, a tömegek megtérítésével érhetik el. A politikai iszlamistákat leginkább a szomszédos Egyiptom Muszlim Testvérisége befolyásolja és inspirálja. Egy olyan eszme vezérli őket, mely szerint az iszlám egy mindent átfogó politikai ideológia, amit a muszlim többségű országok kötelesek bevezetni. Elutasítják a terrorizmus „politikai taktikai” értelmezését, és egy sokkal pragmatikusabb megközelítést preferálnak. Mint ilyenek, törekednek egy demokratikus folyamat részévé válni és képesek

szövetséget formálni, koalícióba lépni. Mint a nacionalisták, ők is elvárásolhatják a tömegeket és nagy valószínűséggel lesz is szerepük Líbia politikájának jövőjében.

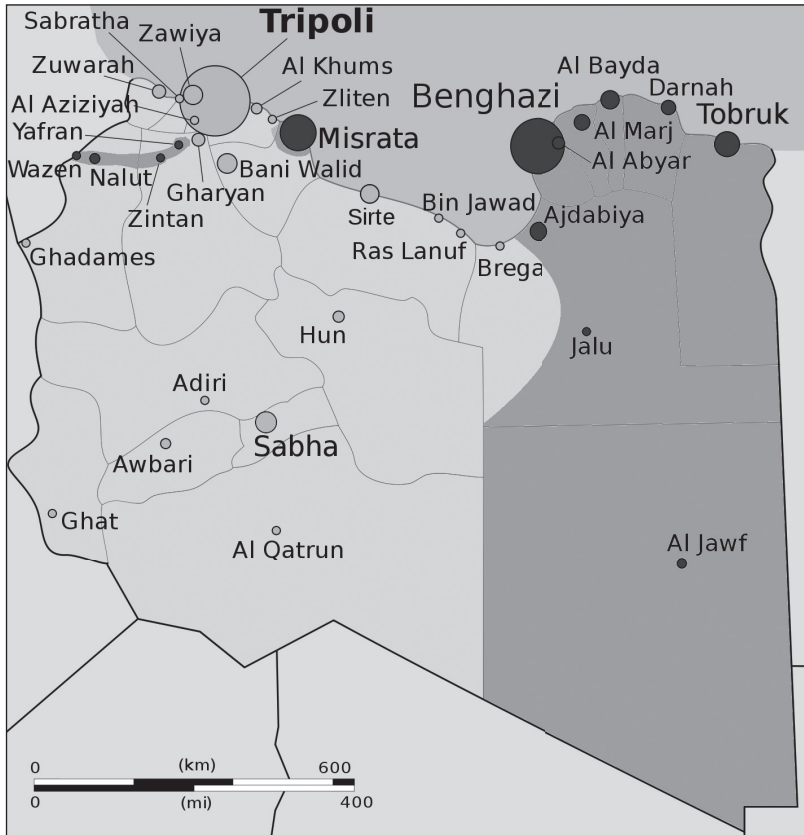
Végül ott vannak a szekuralisták 2-5%-os (Hussain, 2011) bázissal a hátuk mögött. Mustafa Ataturk politikai ideológiájának nyomdokain haladva, hatalomra kerülésük után egy ultraszekuláris államot vezetnének be, ahol a vallás semmilyen szerepet nem játszik az államszervezet és a politikai berendezkedés szempontjából. Leginkább ezért van kevés esélyük a tömegek megnyerésére, az előbb vázolt politikai nézeteik ugyanis semmilyen összhangban sincsenek, a jelenkori líbiai társadalommal. Ráadásul elég kis létszámúak, nem túl nagyszámú igazán karizmatikus politikussal. Bár így is könnyen púpok lehetnek az iszlamisták hátán.

A legfontosabbnak tartható vallási/szekuralizációs törésvonal mentén kijelenthetjük, hogy a liberálisok, iszlamisták és szekuralisták pozícióharca zajlik éppen, melyet a legnagyobb csoportosulást jelentő nacionalistákkal vívnak meg. Azonban a fent említett politikai tömörülések mellett, még más hatalmi bázisok is felemelkedőben vannak, melyek kétségtelenül érvényesülni akarnak. Kadhafí vezetése alatt a polgári társadalmat szisztematikusan aláásták, a civil társadalom rendszeres elnyomás alatt volt és a Kadhafival szembeni ellenállásának minden formája gyengévé és törékennyé tette az országot. Látható azonban, hogy még nincs minden veszve és a polgári társadalom újjáépítésének kényes és fontos feladata már elkezdődött Líbiában.

Amint a polgári intézmények újjáépültek, tevékenységük a társadalmat általánosságban gazdagítani fogja, különösen a politikai színteret. Látható, hogy Líbia sikere nagyrészt azon képességétől függ, fel tud-e építeni egy polgári társadalmat a Kadhafi-rezsim romjain.

Fontos azonban azt is megemlíteni, hogy a diktatúrának nem csak negatív hozadéka volt. Míg ugyanis a polgári társadalmat Kadhafi alatt aláásták, addig Líbia kiterjedt törzsi rendszere igencsak megerősödött és felbátorodott: lényegében Kadhafi uralmának egyik

támaszai a vele szövetséges törzsek voltak. (Khoury és Kostiner, 1990. 297. o.) Kadhafi ravaszul kijátszotta a törzseket egymás ellen, kihasználva a hatalmas támogatottságot, amit saját törzsétől az al-Kadhafi törzstől kapott. Hatalma fenntartásának egyik alapja így egy törzsi libikóka lett, amelyben mindig sikerült némi juttatással vagy engedménnyel kijátszani egyiket a másik ellen. A líbiai törzsek ma alapvetően ideológiától mentesek és általában egyik említett politikai frakcióhoz sem tartoznak. Ez a politikai felállás nem újdonság.

Megosztott ország - a szembenálló felek, 2011

Forrás: http://theredphoenix.files.wordpress.com/2011/07/2011_libyan_civil_war.png

ság, hiszen a törzsek és az állam viszonya kényes egyensúlyon nyugszik már az előző századelő óta és az 1950-es évek vége felé az Idrisz király vezette monarchia is megpróbálta megoldani, de már nem maradt rá ideje. (Khoury és Kostiner: 297. o.) Nagyon hűségesek saját fajtájukhoz, képesek egyéni érdekeiket is háttérbe szorítani a törzs érdekei miatt. A házasság például közöttük még mindig inkább dinasztikus és közösségi kérdés, mint egyéni érzelmek manifesztációja.⁵ Az előzőekből következően hatalmas szavazóbázisra tehetnének szert, ha a törzshöz tartozó megfelelő és felkészült politikai vezetők, felélénkítenék a törzsi attitűdöt a parlamenti választások során. Ezzel lenne meg a lehetőségük a következőkben valamivel részletesebben is bemutatásra kerülő törzseknek arra, hogy kulcsszerepet játszanak, Líbia formálódó politikai térképén.

Líbiában több mint száznegyven különböző törzs és altörzs található (Ballai, 2011), melyek mind ősi törzsek, tagjaik rokonságban álltak egymással, egy adott földterületen legeltették az állataikat művelték a földet és óvták a víz forrását. Így a földhöz való erős kötődés alakult ki, ami sűrűlódásokhoz vezetett az egyes törzsek között, ezeket azonban igyekeztek erőszak nélkül, tárgyalásokkal megoldani. Az egyes törzsek megvédték a fennhatóságuk alatt álló személyeket és a területüket. Ez az összetartás ma is megvan a bővebb családon és rokonságon belül. Az összetartás fontosságát ráadásul az országgal szemben fennállt, és a Kadhaf-i rezsim meggyengítését célzó, 1993 és 2004 között a Lockerbie-merénylet

(később a merénylet néhány fontosabb részletéről szót ejtek még) miatt érvényben lévő gazdasági embargó, tovább erősítette. Cyrenaicában, Líbia nyugati részén, ahol különösen erősek a törzsi hagyományok, a két fő törzs a Gerbana és a Harabi. Az ezeken kívüli törzseket marabatin névvel illetik, melyek népességének legtöbbször arab és berber keverék. Líbia más részein a törzsek nagy része arab, vagy arabizált berber, az őslakosnak számító berber aránya kicsi. A Londonban megjelenő Ashark Alawsat angol nyelvű arab lapnak nyilatkozó Faradz Abdulaziz Nadzsam líbiai szociológus szerint (u.o.) azonban a sok törzs közül csak körülbelül harmincnek van kisebb-nagyobb mértékben érezhető befolyása az országban, ezek közül is négyet érdemes részletesebben megvizsgálni: a Megarha, a Zuvajja, a Varfalla és a Kadhafa törzset.

A Kadhafa törzs, mely Kadhaf-i saját és ezért kiváltságos törzse valójában említésre is szinte csupán ezért érdemes, jelentősége ugyanis csakis az egykori diktátornak köszönhető. Az ország középső részén őshonos arabizált, de eredetileg berber nemzetiségű törzs nagyságát tekintve (líbiai mértékkel nézve legalábbis) jelentéktelen csoportnak számít. A törzs egészen egy arab muzulmán szentig, Szídi Kadhaffadaniig vezet vissza gyökereit, akinek sírja a Tripolitól délre fekvő al-Gharjanban található. Ezért a törzs magát is szentnek és a próféta leszármazottjának tartja. Tagjai fontos posztokat töltöttek be Kadhaf-i idejében, az állami vezetésben és a fegyveres erőben, a légierő tagjai például kizárólag innen kerülhettek ki. Ez a politikai tőke

előnyükre is válhat, hiszen tagjai nagy számban ismertek, és jelentős tapasztalattal rendelkeznek. Ugyanakkor hátráltathatja is őket, mert erősen kompromittálódtak az előző rendszerben. Kadhafi halála után bejelentették, hogy már nem támogatják az egykori diktátort, de további szerepük így is kérdéses.

A Megarha törzs, mint a legfőbb szövetséges volt ismert, Kadhafi uralmával ugyanis még egy törzs neve fűződött szorosabban össze, a sajátján kívül ez pedig az övüké. Kadhafi lévén saját törzse nem volt túl nagy, már rögtön a forradalom elején erős szövetségest keresett, melyet a megarhák személyében meg is talált. Ez a törzs az ország nyugati és déli részein terjedt el. Tagjai, a már vázolt kapcsolat okán, szintén kulcsfontosságú helyeken szolgáltak az előző rezsimben. Megtalálhattuk őket a belbiztonsági erőknél, a titkosszolgálatoknál és a forradalmi bizottságokban is, Kadhafinak több korábbi helyettese és miniszterelnöke is ebből a törzsből származik, ahogy az 1988-ban a skóciai Lockerbie felett elkövetett, 270 ember halálával járó, PanAm járat elleni merénylet elkövetője, Abdelbaszet Ali Mohamed al-Megrahi is közülük való. A megarhák valószínűleg politikai taktikai hibát elkövetve nem fordultak időben szembe Kadhafival, jóllehet tagjaik pozíciójánál és létszámuknál fogva ők lettek volna a legjobb helyzetben arra, hogy puccsot hajtsanak végre ellene. Lojalitásuk azonban Kadhafi felé a diktátor haláláig megmaradt leginkább, mert korábban számos gesztussal igyekezett magához kötni őket, mint például a már említett Lockerbie-merénylet hazahozatala is 2009-ben. A törzs nagy-

sága alapján viszont az nem jelenthető ki, hogy egységesen ragaszkodtak volna Kadhafihoz az utolsó pillanatig, a fiatalabbak egy része részt vett a tüntetésekben is és a polgárháborúban is harcolt Kadhafi ellen. Nagyságuk és tradicionális hatalmuk miatt valószínűleg meghatározóak maradhatnak a jövőben is.

„Az olajlelőhelyek feletti irányítás többször is elő fog kerülni a továbbiakban, fontosságát pedig az ily módon beérkező anyagi források adják, melyek a függetlenség zálogai lehetnek.”

A Zuvajja az egyik legdicsebb múltú törzs Líbiában. A Zuvajja törzs Bengázi térségében honos, és neve összefonódott az olasz gyarmatosítókkal szembeni ellenállással, valamint I. Idrisz – Líbia első és egyetlen királya – nevével, aki maga is e törzs tagja volt. A törzs Mohammad Oszman asz-Szaid személyében 1960 és 1963 között, miniszterelnököt is adott Líbiának. E tények alapján nyilvánvaló, hogy nem ápoltak túl jó viszonyt Kadhafival, és rögtön a 2011 februári felkelés kirobbanása után, ők már nyíltan szembefordultak a vezérrel. Ráadásul az ország olajban gazdag keleti térségében számít leginkább erősnek a törzs, ezért rögtön a tüntetések és polgárháború elejétől erős pozíciókat foglalhattak el Kadhafival szemben. A törzset vezető Sejk Faradz al-Zuvaj, 2011 februárjában meg is fenyegette Kadhafit, hogy megbénítja a kitermelést. Politikai pozíciók, a fenti tevékenység és Kadhafi alatti helyzetük miatt a

rendszer bukása után rögtön elég erősnek volt mondható, ami pedig ennél is fontosabb: az olajlelőhelyek feletti ellenőrzésben is fontos szerepet tölthetnek be a jövőben. Az így szerzett gazdasági befolyás pedig, még tovább erősítheti politikai pozícióikat.

Végül, de nem utolsó sorban itt szót kell még ejteni a Varfallah törzsről, mely Líbia legnagyobbja, tagjainak létszáma elérheti az egymilliót is. E törzs tagjai közül származó tisztek voltak az 1993-as Kadhafi elleni puccs⁶ főszereplői, mely során októberben 55-en kíséreltek meg merényletet Kadhafi ellen, sikertelenül. A puccs előtt az említett tisztek és támogatóik leginkább azért voltak elégedetlenek mert a törzs tagjai, a csoport jelentős méretéhez képest alig jutottak vezető posztokhoz a rezsimben. Miután nem léptek szövetségre Kadhafival annak hatalomra kerülése után, a későbbi pozícióharcok során csupán a másod- és harmadvonalba kerülhettek be, ráadásul bizonyos pozíciókból teljesen kiszorultak, például a légierőbe sem engedték be tagjaikat. A hadseregnek ez az egysége elit egységnek számított, így ide csak a kadhafák kerülhettek be. Nem véletlen tehát az sem, hogy végül a puccs leverésében is Kadhafi törzsének tagjai jeleskedtek (a megarhák segítségével). A varfallák erejét ugyanakkor jól jelzi, hogy a puccs leverése után csupán a törzs 12 tagját ítélték el, és nyolcat végeztek ki, a többieket megóvták és elbújtatták a társaik. A törzs ezek után kegyvesztetté vált, ennek ellenére azonban továbbra is nagy számban voltak megtalálhatóak tagjai a katonaság és a bürokrácia soraiban is, egészen a rezsim végnapjaiig. 2011. február 20-án

a Varfallah Idősek Tanácsa nyilvánosan elítélte Kadhafit, fiait és az egész törzset. Sőt ennél is tovább mentek, Akram al-Varfalli, a törzs vezetője a következőt nyilatkozta: „*Azt üzenjük Kadhafi testvérnek – aki már nem is testvérünk –, hogy hagyja el az országot.*” (Ballai, 2011) Felszólítása, ahogy a későbbi események igazolták, nem üres fenyegetőzés volt. A törzsek egy részének Kadhafival való nyílt szembenállása és támogatásuk megvonása komolyan elbizonytalanították már a harcok kezdetekor a hadseregben és a biztonsági erőkben szolgáló tagjait az adott törzseknek. Ez volt az egyik oka a Kadhafihoz hű fegyveres erőkön belül tapasztalható, egyre nagyobb számú parancsmegtagadásnak és dezertálásnak. A többi törzs közül néhányat fontos még kiemelni: a sivatagi nomád tuaregek és tubuk, akik hagyományuk és az előző rendszerben játszott szerepük alapján nem jelentősek, létszámuk sem túl nagy, de geostratégiaiag rendkívül fontosak. Törzsi területeik hagyományos elhelyezkedése lévén a jövőben könnyedén ellenőrzésük alá vonhatják az olajkitermelést (ahogy a már említett cyrenaicai Zuvajják is).

Az előzőekben vázolt politikai és etnikai helyzetben a következő forgatókönyvek tűnnek valószínűnek, a közeljövőt nézve:

Nyugati típusú, demokratikus berendezkedés

Talán a legvalószínűbb forgatókönyv. A pillanatnyilag legerősebb nacionalisták vezetőinek és teoretikusainak egy része a tavalyi forradalom és polgárháború előtti időszakot emigrációban töltötte, „nyugati államban” (legtöb-

Ki mondja meg mi lesz Líbiával?

Forrás: Reuters

ben Olaszországban, Franciaországban, Angliában vagy az Egyesült Államokban). Ők egy nyugati típusú, demokratikus berendezkedésben tanultak meg politizálni és az elmúlt bő fél évben is ilyen irányba mutató politikai döntéseket hoztak: alkotmányt kezdtek összeállítani, szabad és demokratikus választások megtartását tervezik, szabadabbá tették a pártalapítást. A pillanatnyilag is több felé húzó, de a közös cél érdekében mindig kompromisszumkész törzsek törzsi-politikai öröksége és a társadalomban ebből a forrásból élő hagyomány is e felé mutat. Sikerességét azonban több tényező is gátolhatja: az olajlelőhelyek feletti irányítás megszerzésének elmulasztása, a törzsi ellenállás (ha nem sikerül a törzseket megnyerni, akár kollektíven is felléphetnek a központi kormányzat ellen), vallási/ideológiai harcok (nagyon bizonytalan a líbiai lakosság vallásosságáról alkotott

képünk), fegyveres harcok kirobbanása. Kérdéses, hogy a 2012 nyarán esedékes választáson (már ha egyáltalán sikerül megejteni) nyertes erő valóban érvényesíteni tudja-e a hatalmát. Az olajlelőhelyek feletti irányítás többször is elő fog kerülni a továbbiakban, fontosságát pedig az ily módon beérkező anyagi források adják, melyek a függetlenség zálogai lehetnek. Tarrósy István hozza példaként a „viszonylag fiatal és új afrikai demokráciák gazdasági gyengeségét, melyek így kénytelenek voltak különböző támogatásokat elfogadni nemzetközi szervezetektől, ezért egy idő után kiszolgáltatottá váltak a támogatást nyújtók felé.” (Tarrósy, 2010. 22. o)

Dzsamahirija – másként

Kadhafi halála után rögtön nem, de a 2012-es év elején már feltűntek olyan csoportok, akik nosztalgikusan tekintenek a Kadhafi rezsimre. Ha találnak egy

olyan karizmatikus vezetőt, aki képes egy újabb forradalom élére állni, akár meg is valósulhat egy ilyen forgatókönyv. Nagyszámú fegyveres található az országban, a már említett Kadhafiféle hadseregen és a felkelőkön kívül, a törzsek is jól el vannak látva munícióval. Alátámaszthatja ezt az elméletet, hogy a mostanság felemelkedő politikai erők vezetőinek egy része, hazatért disszidens, akik nem túl jól ismernek a líbiaiak előtt. Egy helyi és ismert figura, aki maga mellé tudja állítani a jelentősebb törzseket, valamint a fegyveres erők egy részét és megszerzi az olajkitermelő helyeket is, sikert érhet el. Al-Saadi Kadhafi, a bukott diktátor fia például februárban, lojalista felkeléseket jósolt a forradalom egy éves évfordulójára (Sedghi, 2012), melyekből egyelőre valójában nem lett semmi, de messze még az út vége. Érdekes szót ejteni Szajf al-Iszlám Kadhafiról is, aki „nyugatos” beállítottsága miatt apja egyik lehetséges utódja volt még 2011 elején, pár héttel később azonban retorikát váltott és kinyilvánította apja iránti lojalitását. (Charkow, 2011) E tétivel kivívta a felkelők ellenszenvét, akik 2011 végén el is fogták és börtönbe vetették. Ami akkor a vesztét okozta, az később előnyére is válhat: egy „ellenforradalom” esetén jó eséllyel pályázhat újra vezető szerepre.

Líbia szétesése és több kisebb állam létrejötte

Jelenleg nem lehet kizárni, hogy a törzsi/etnikai ellentétek komolyabban, mint ahogy azt bárki is gondolta eddig. Kelet-Líbia március elején már félautonómiát hirdetett ki. (HVG-MTI: Félautonóm területté nyilvánították

Kelet-Líbiát) Ami azonban azt is el kell ismerni, hogy kérészéletű volt hiszen az ideiglenes vezetés már másnap kijelentette, „*ha kell, erőt alkalmaz*” (HVG-MTI: Nem lehet autonóm terület Kelet-Líbia) bármilyen hasonló próbálkozás elhárítására. De mi lesz akkor, ha egyszerre Líbia több területén történik hasonló? Esetleg tényleges harcok robbannak ki az egység megőrzése érdekében? A törzsi és ideológiai ellentétek kiéleződése ide vezethet, ahogy a keleti és nyugati ország rész eltérő történelmi gyökerei is. (Stier, 2011) Itt érdemes megemlíteni az egyik szomszédot, Csádot is. A két ország történelmi viszony nem túl baráti, miután egy 1978 és 1987 között fennálló konfliktus során Kadhafi, többek között kormányellenes csapatokat pénzelt és a csádi kormány ellen harcoló tuareg harcosokat képeztetett ki egy Sabha melletti táborban, valamint fel is fegyverezte őket. (Winslow, 2008). Vajon Csádnak egy erős és egységes Líbia kiépülése a legkívánatosabb? Aligha.

Monarchia

Nem lenne új politikai rendszer Líbia számára, ha I. Idrisz király, aki 1951. december 24 és 1969. szeptember 1 között uralkodott, idén vagyis 43 év szünet után követőre lelne. Néhány törzsnek van olyan megbecsült, nagyra tartott és karizmatikus vezetője, aki képes lenne rá, hogy magához ragadja a hatalmat. Az viszont kérdéses, hogy ha a többi törzsi vezetővel is el tudná fogadtatni magát, sikerülne-e ugyanez a városi, modernizációra és nyugati kultúrára vágyó, alapvetően fiatal líbiaiak tekintetében is? Megint visszatérve, a bárme-

lyik forgatókönyv esetén kikerülhetetlen, olajlelőhelyekre: az onnan befolyt jövedelmekkel valószínűleg, igen.

Török típusú rendszer

Komoly lehetőségek rejlenek az elképzelésben. A helyzet kísértetiesen hasonló, mint amivel Kemal Atatürk állt szemben az előző század 20-as éveiben: egy modernizálásra váró, alapvetően arab állam, erős hadsereggel. Egy jól felépített ideológiai rendszer mögé, szinte az összes politikai erőt fel lehetne sorakoztatni, a hadsereg támogatásával így már komoly fölényben lehetne tárgyalni a törzsi vezetőkkel is, és végül végkép letörni a restaurációs erőket. Az iszlám gyökerek megtartásával lehetne kiépítenie egy nyugati típusú demokráciát. Az egyetlen kérdés a vezető személye illetve, hogy az egyszemélyes reformer helyett a mozgalom élére állhat-e egy érdekcsoport is, hasonló végeredmény reményében. Utóbbi megvalósulása valószínűbb, sikere viszont sokkal kétségesebb.

Iráni típusú rendszer

Irán ahol az 1979-es forradalom után Khomeini egy rendkívül sajátos, egyben demokratikus és iszlám teokratikus államot épített ki, mely azóta is Irán politikai berendezkedésének alapját adja (Csicsmann, 2006. 235. o.). Szintén követendő példa lehet a jelenlegi líbiai vezetés számára, főleg a teokrácia elmélete, melyet ezért érdemes közelebbről is megvizsgálni. A teokrácia, a görög „Theosz”, vagyis Isten és „krateia” uralom szavakból áll, tehát morfológiailag istenuralom-ként definiálható. Olyan

*A török pragmatikus külpolitika is beleszóllhat.
Forrás: ibtimes.com*

politikai berendezkedést takar, melyben a világi hatalom forrásának is az adott kultúra istenét tekintik, a legfőbb hatalom a papság, esetleg magas rangú vallási vezetők gyűlése, vagy az egyházi hatalommal is rendelkező uralkodó kezében van. Szekuralizáció nincs. Egy más felfogás egyszerűen papi arisztokráciának tekinti. Két bizonytalansági tényezője van ennek a forgatókönyvnek, az egyik és a legfontosabb: nem ismerjük a jelenlegi líbiai társadalom vallásosságát. Elfogadnának-e vajon a líbiaiak egy politikai erőt, csak a muszlim hit miatt? A másik pedig, hogy a líbiai egyházi vezetőkről sincs pontos képünk. Mennyien vannak, milyen politikai és társadalmi bázissal, egyáltalán mekkora hajlandósággal egy ekkora feladat végrehajtására. Mióta azonban, az Átmeneti Nemzeti Tanács illetékesei 2011 októberében, a felszabadulás bejelentésekor azt is kijelentették, hogy a líbiai jogrendszer alapja a saria lesz (Origo-MTI, 2011.10.23) én már nem vagyok biztos benne, hogy az átmeneti kormányzat néhány teoretikusának a fejében nem fogant meg hasonló gondolat.

A mostani, átmeneti kormányzat totális csődje, és egy újabb kérdéses helyzet

A legbizonytalanabb forgatókönyv. Ez éve eleje óta egyre több olyan momentum merül fel, ami e felé mutat. Korrupciós vádak például: január vége felé megvoltak az első átmeneti kormányzat ellenes megmozdulások. A tavalyi forradalomban is fészeknek számító és azóta is a hírekben rendszeresen szereplő Bengáziban hatalmas tömegek vonultak az utcára, azt követelve, hogy az Átmeneti Nemzeti Tanács átláthatóbban működjön, Tripoliban pedig tiltakozók sátortáborot állítottak a miniszterelnöki hivattal szemben. Az utcán tüntetők kényelmetlen vádakkal bombázták a tanácsot: korrupció, hatalmas pénzek eltüntetése, átláthatatlan gazdasági kapcsolatok az országba az olajkitermelés miatt (nem is annyira bújtatottan beszivárgó) nyugati cégekkel és azzal, hogy tagjai jelentős része ezer szállal kötődik a Kadhafi-rezsimhez. A tanács Bengáziban székelő főtitkára, Musztafa Abdel-Dzsálíl így nyilatkozott később: a folytatódó tüntetés „veszélyes útra viszi, egy feneketlen szakadékba taszítja Líbiát” (Visnovitz, 2012), majd azt kérte az emberektől, adjanak több időt a kormánynak. Ráadásul a választások előkészítése sem megy úgy, ahogy azt tervezték. Jelenleg még a nyári választások megtartása is kétséges lehet, a júniusi szavazást ugyanis, egy még készülő választási törvény szabályozná, melyet az Átmeneti Nemzeti Tanács készít el. Január elején nyilvánosságra is hoztak egy tervezetet, ami azonban csúnyán elbukott, miután több sebből is vértzett: valódi társadalmi egyeztetés nél-

kül született, a győztes mindent visszavetve, a kritikusok attól tartottak, a jogszabály arra kényszeríti majd a szavazókat, hogy törzsi származás alapján voksoljanak, ami pedig ellehetetlenítené az új, ideológiai alapú politikai erőket. A törvény ráadásul kiltaná a választásról a kettős állampolgárokat, ami azért érdekes, mert ahogy többször is előke-rült már, a jelenleg meghatározó politikusok jelentős része, hazatért disszidens. Ha nem sikerült gyorsan előrelépést felmutatni, akkor a lakosság jelentős részénél még megtalálható fegyverek akár újra elő is kerülhetnek.

Egy saját út

Sok szempontból a legjobb forgatókönyv lenne. A jelenlegi vezetők kivételével helyzetben vannak: egy olyan könyvet tartanak a kezükben, melynek még üresek a lapjai és csak rajtuk múlik, hogy mi kerül majd rá. Amennyiben sikerül az ország jelentős olajkészletéből származó bevételeket jól kezelni, és egy erős központi kormányzatot létrehozni, akkor akár egy új és példamutató iszlám államberendezkedést is láthatunk pár év múlva, mely az ország gazdasági, kulturális, politikai és vallási hagyományaira épít. Ahogy azt sem szabad elfelejteni, hogy egy ilyen modell jól jönne a muszlim világ több állama számára is. Líbia népe nem csak megismételhetné, hanem túl is szárnyalhatná tavalyi eredményét: bizonyíthatnák, hogy egy autokratikus rendszer megbuktatása után lehetséges egy nemcsak új és sikeres, de teljesen új berendezkedésű államot felépíteni. Meg lenne a lehetőségük, hogy kiküszöböljék a teokrácia és a kemalizmus hibáit,

valamint úgy ötvözzék vallási és etnikai hagyományait, hogy ez a társadalom nagy részének megelégedettségével, valamint jövőjének biztosításával valósuljon meg.

Miután nem jóslatokba kívántam bocsátkozni, így jómagam sem vagyok biztos benne, hogy a fenti forgatókönyvek bármelyike az elkövetkező időszakban realitássá válik-e. Elképzelhető, hogy több forgatókönyv keveredik egymással, vagy egy olyan felállítás valósul meg amelyre nem is gondolt volna senki. Egy dologban azonban biztos vagyok, a mostani líbiai belpolitikai helyzet alapján: messze még annak az útnak a vége, melyre a líbiai nemzet 2011 februárjában lépett, de minden lehetőségük megvan arra, hogy ezt az utat igen sikeresen zárják le.

Jegyzetek

- 1 Forrás: http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (2012.01.18.)
- 2 A kialakult helyzettel részletesen foglalkozik a következő két cikk:
http://fn.hir24.hu/vilag/2011/02/22/nem_menekult_el_kadhafi?action=PrintPage (2012.02.22.)
<http://www.origo.hu/nagyvilag/20110219-libiai-tuntetesek-raketakkal-lovik-a-tunteteket-bengaziban.html> (2012.02.22.)
- 3 Az első Muszlim Testvériség nevű szervezetet Egyiptomban alapították 1928-ban, azóta több más országban is megjelentek, de a legjelentősebb még mindig a Nílus partján található. Az alapítás kiváltó oka Kemal Atatürk volt, aki 1924-ben megszüntette az isztambuli Oszmán Kalifátust, amely a világ muzulmán hívőinek egységét jelképezte. A Muszlim Testvériség létrehozásával az alapítók a kalifátus helyét igyekeztek átvenni, de tevékenységüket elsődlegesen az iszlám politikai dimenziójára összpontosították.

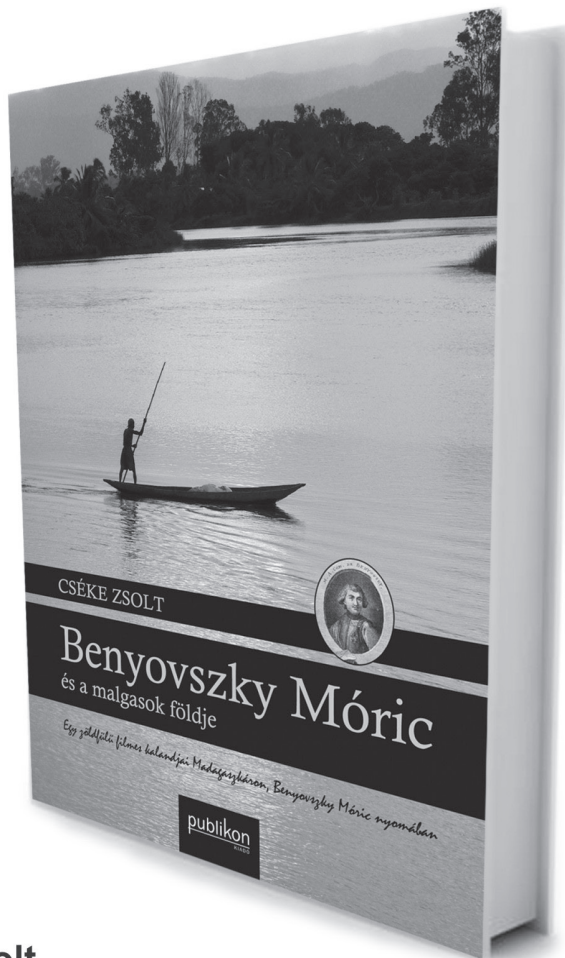
A mozgalom ma is hangoztatott jelszava: „A Korán a mi alkotmányunk.” hüen fejezi ki a céljukat, egy iszlám állam létrehozását, amely a sariát, vagyis az iszlám törvénykezést alkalmazná, miként azt a kalifák is tették. Vezetői mindig is nagy részt békések voltak, reformista, erőszakmentes megközelítést vallottak.

- 4 Benotman egy líbiai terrorista szervezet a Líbiai Iszlám Harci Csoport vezetője volt, majd 2011. szeptember 11. után disszidens lett és börtönbe került. Később politikai és társadalmi elemző munkákba kezdett, az elmúlt években jó eredményekkel. 2010-ben írt egy azóta híressé vált nyílt levelet, Oszama Bin Ladennek. Jelenleg a Quilliam londoni think tank szervezetnek dolgozik.
- 5 További információk a líbiai törzsekről és a Kadhafi rendszerben elfoglalt helyükről a következő három írásban találhatóak:
<http://www.globalsecurity.org/military/world/libya/tribes.htm> (2012.02.22.)
<http://www.temehu.com/Libyan-People.htm> (2012.02.22.)
<http://www.sandraoffthestrip.com/2011/02/26/libyan-tribes-in-alphabetical-order-and-by-east-or-west/> (2012.02.22.)
- 6 A Kadhafi ellenes szembenállásról a következő oldalon olvasható egy összeállítás: <http://www.globalsecurity.org/military/world/libya/opposition.htm> (2012.02.22.)

Felhasznált irodalom

- Ballai Vince: Ősi törzsek bújnak elő Kadhafi árnyékából. Origo, 2011.02.28 <http://www.origo.hu/nagyvilag/20110225-moamer-kadhafi-es-libiai-torzsek-viszonya-megarha-zuvajja-varfallakadhafa.html> (2012.02.22.)
- Charkow, Ryan: Libya After Gadhafi. CBC News, 2011. február 23.
- Csicsmann László: *Islám és demokrácia a Közel-Keleten és Észak-Afrikában*. Ph.D. értekezés. Budapest, 2006. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/39/1/csicsmann_laszlo.pdf (2012.03.21.)

- Desiderio, Alfonso: Italia e Libia, una storia di soldi, petrolio e migranti <http://temi.repubblica.it/limes/italia-e-libia-una-storia-di-soldi-petrolio-e-migranti/4938> (2010.09.23.)
- Gábris Gyula: A Líbiai-sivatag megismerése. *Afrika Tanulmányok*. III. évf. 2. sz., 2009. 32–45. o.
- Hussain, Ghaffar: *A guide to Libya's new political landscape*. The Guardian, 2011.09.01. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/sep/01/libya-political-landscape> (2011.09.18.)
- HVG: Új líbiai kormányfő: „előttünk van még a legnagyobb kihívás” (2011.09.08) http://hvg.hu/vilag/20110908_libiai_kormanyfo_harcok (2012.02.22.)
- HVG-MTI: Félautonóm területté nyilvánították Kelet-Líbiát (2012.03.06) http://hvg.hu/vilag/20120306_libia_szakadas (2012.03.09.)
- HVG-MTI: Nem lehet autonóm terület Kelet-Líbia (2012.03.07) http://hvg.hu/vilag/20120307_libia_keleti_reszek_autonomia (2012.03.09.)
- Khoury, Philip S. - Kostiner, Joseph (szerk.): *Tribes and state formation in the Middle East*. University of California Press, 1990. <http://intersci.ss.uci.edu/wiki/eBooks/MidEast/BOOKS/Tribes%20and%20State%20Formation%20in%20the%20Middle%20East%20Khoury.pdf> (2011.11.26.)
- Laufer Balázs: Az észak-afrikai migráció és politikai kételyek Európában. In: Tarrósy István - Glied Viktor - Keserű Dávid (szerk.): *Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Publikon Kiadó, Pécs, 2011. 155–167. o.
- MNO: Megalakult az első iszlamista párt (2012.01.10) <http://mno.hu/tudomany/megalakult-az-elso-iszlamista-part-1042376> (2012.02.22.)
- Origo: Az ENSZ BT megszavazta a líbiai légtér lezárását (2011.03.07) <http://www.origo.hu/nagyvilag/20110317-az-ensz-bt-megszavazta-a-libiai-legter-lezarasat-francia-tamadas.html> (2012.02.22.)
- Origo-MTI: Bejelentették Líbia felszabadulását (2011.10.23) <http://www.origo.hu/nagyvilag/20111023-bejelentettek-libia-felszabadulasat-az-atmeneti-nemzeti-tanacs-vezetoi.html> (2011.10.23.)
- Sedghi Amitis: Nő a feszültség Líbiában. Kitekintő, 2012.02.06 http://kitekinto.hu/islam/2012/02/16/n_a_feszultseg_libiaban (2012.03.09.)
- Stier, Ken: Would Gaddafi's Fall Really Bring Peace to Libya? *Time* - 2011.02.25. <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2055496,00.html> (2011.04.22)
- Tarrósy István: Fenntartható Afrika - Lehetséges? In: Tarrósy István (szerk.): *Fenntartható Afrika*. Publikon kiadó, Pécs, 2010. 13–30. o.
- Visnovitz Péter: Kadhafí szelleme kísérti Líbiát. Origo, 2012.01.28 <http://www.origo.hu/nagyvilag/20120126-kadhafikiserti-libiat-kilenc-para-ami-alaassa-agyozelmes-forradalmat.html> (2012.03.09.)
- Winslow, Robert: *A Comparative Criminology Tour of the World - Libya*. San Diego State University, 2008. <http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/afrika/libya.html> (2011.12.20.)

Cséke Zsolt Benyovszky Móric és a malgasok földje

Madagaszkár. E bizsergetően csengő név hallatán lángra gyúl a képzeletünk és fantáziánk máris egy mesés szép trópusi világba repít. A Nagy Vörös Sziget, a Természetkedvelők Paradicsoma, az Indiai-óceán gyöngye, ahol régesrég a bennszülöttek egy magyar embert, bizonyos Benyovszkyt választottak „királyuknak” olvashatjuk a turistacsalogató prospektusokban. Egy világcsavargónak – akit már születése pillanatában beoltottak „otthon ülés” (valamint indulás előtt sárgaláz) ellen – mindez édeskevés! Vérbeli vándorként Cséke Zsolt is meg akart győződni arról, vajon igazak-e a hangzatos megállapítások és él-e még hazánk fia a madagaszkáriak, vagyis a malgasok emlékezetében?

Cséke Zsolt első könyvéből mindez kiderül. Tolmácsolásában járhatjuk körbe a szigetet és követhetjük Benyovszky egykori útját. Lenyűgöző képek, izgalmas utazás, pezsgő humor. Ezt ígéri a malgasok földje.

Keresse a kötetet áprilistól az Alexandra Könyvruházakban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.